

СИНТАКТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ФІГУРИ З ПОРУШЕННЯМ ЗАМКНУТОСТІ РЕЧЕННЯ У РОМАНАХ ШАРЛОТТИ БІНГХЕМ

SYNTACTIC-STYLISTIC FIGURES BASED ON THE VIOLATION OF SENTENCE INSULARITY IN THE NOVELS BY CHARLOTTE BINGHAM

Гайденко Ю.О.,

orcid.org/0000-0002-4063-525X

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Тищенко М.А.,

orcid.org/0000-0001-8390-7350

викладач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

У статті розглянуто синтактико-стилістичні фігури з порушенням замкнутості речення, виділено їх різновиди, схарактеризовано їхні функції. Проаналізовано репрезентацію синтактико-стилістичних фігур із порушенням замкнутості речення у романах Шарлотти Бінгхем, встановлено їхнє відсоткове співвідношення у досліджуваних творах авторки.

Розкрито, що синтактико-стилістичні фігури з порушенням замкнутості речення породжуються у розмовному мовленні та є результатом емоційного, необробленого синтаксису. Означені фігури визначено як синтаксичні конструкції, пов'язані з нехтуванням закономірностями синтаксичних відношень у лінійній організації тексту. З'ясовано, що їхню основу становлять шаблонні схеми, які у процесі мовлення можуть наповнюватися щоразу новими словами.

Синтактико-стилістичні фігури з порушенням замкнутості речення класифіковано на анаколуп і вставні конструкції. Встановлено, що у досліджуваних творах Шарлотти Бінгхем превалюють вставні конструкції (94,1%), а анаколуп є менш репрезентативним (5,9%).

Анаколуп утворюється через поєднання членів речення, котрі підходять за змістом, але не узгоджені граматично. У романах Шарлотти Бінгхем ця синтактико-стилістична фігура використовується для позначення таких комунікативно-прагматичних параметрів персонажів, як «національність», «рівень освіти», «соціальний статус».

Визначено, що вставна конструкція – це синтаксична побудова, оформлена як граматично незалежна від речення, у структуру якого вона входить. Розкрито, що у досліджуваних творах авторки вставні конструкції здебільшого займають інтерпозицію. Вставні конструкції типологізовано на змістовні, конотативні й оцінно-модальні. У романах Шарлотти Бінгхем вставні конструкції вирівнюють комунікативні пресупозиції читача, диференціюють висловлювання із комунікативного плану, виражають суб'єктивно-оцінне, коментувальне значення.

Ключові слова: анаколуп, вставні конструкції, порушення замкнутості речення, роман, синтактико-стилістичні фігури.

The aim of the article is to study syntactic-stylistic figures based on the violation of sentence insularity, outline their types, as well as describe their functions. The article gives the analysis of syntactic-stylistic figures based on the violation of sentence insularity and their quantitative correlation in the novels by Charlotte Bingham.

It has been specified that syntactic-stylistic figures based on the violation of sentence insularity are created colloquially and result from emotionally loaded, unprocessed syntactic structures. Syntactic-stylistic figures based on the violation of sentence insularity have been defined in the article as syntactic structures based on disregard for the patterns of syntactic relations in the linear organization of the text. It has been ascertained that these figures rely on emphatic ready-made syntactic schemes that can be constructed with different words each time they are used in speech.

Syntactic-stylistic figures based on the violation of sentence insularity have been classified into anacoluthon and parenthesis. It has been revealed that in the novels by Charlotte Bingham these figures are represented chiefly by parenthesis (94,1%), while anacoluthon is infrequent (5,9%).

It has been described that anacoluthon is an incoherent statement, whose rhetorical effect is created by an abrupt break in syntax. It has been researched that in the novels by Charlotte Bingham this syntactic-stylistic figure is used to mark such communicative-pragmatic parameters of the characters as nationality, education level and social status.

The term "parenthesis" has been defined in the article as a syntactic structure that is grammatically independent of a sentence it is inserted into. It has been revealed that in the novels by Charlotte Bingham parenthesis is mainly used in interposition. Parenthesis has been classified into content, connotative and *modal-evaluative*. It has been ascertained that in the novels by Charlotte Bingham parenthesis is used to adjust the reader's communicative presuppositions, differentiate communicative aspects of the utterance and express subjective-evaluative, comment meaning.

Key words: anacoluthon, parenthesis, violation of sentence insularity, novel, syntactic-stylistic figures.

Постановка проблеми. Однією з важливих складових частин художнього твору як структурно-смиислового цілого є синтаксис, котрий через поєднання стилістично нейтральних і маркованих синтагм не лише відображає авторську модальність, а й зумовлює певну когнітивну реакцію читача. До стилістично маркованих синтагм, утворених внаслідок цілеспрямованих естетичних пошуків автора, належать синтактико-стилістичні фігури з порушенням замкнутості речення – синтаксичні конструкції, пов'язані з нехтуванням закономірностей синтаксичних відношень у лінійній організації тексту. Вони є результатом емоційного, необробленого синтаксису, зародження якого відбувається у розмовному мовленні. Оскільки основу означених фігур становлять шаблонні схеми, котрі у процесі мовлення можуть наповнюватися щоразу новими словами, їх кваліфікують як «несловесні», «синтагматичні», зауважуючи, що створюваний ними ефект залежить саме від положення їхніх частин [2, с. 71].

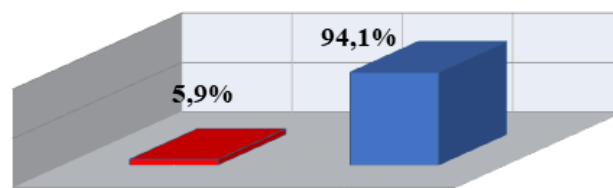
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексним дослідженням синтактико-стилістичних фігур із порушенням замкнутості речення присвячено роботи таких мовознавців, як: І.В. Арнольд [2], О.М. Мороховський [15], Ю.М. Скребнев [13] та ін. Означена проблема не втрачає актуальності у мовознавчих студіях сьогодення, тому різні її аспекти висвітлено у низці наукових праць. Зокрема, типологічні різновиди означених фігур описано в розвідках О.В. Кострової [6], С.С. Сафоновой [11] та ін. Поза тим у роботах О.М. Антонюк [1], Н.М. Наєр [наведено за: 17] синтактико-стилістичні фігури з порушенням замкнутості речення розглядаються як інструмент прагматичного впливу на адресата, А.В. Вовка [3], В.А. Чабаненко [16] – як стилістичний засіб творення експресії, О.М. Полікарпової [11], О.М. Бобрікової [3] – як знаряддя когезії тексту. Актуальними у контексті означеної тематики є праці А.Ю. Міроніної [8], котра аналізує використання означених фігур у суспільно-політичних текстах, А.М. Смоліної [14], яка розглядає їхню роль у забезпеченні ефективності комунікації на матеріалі художніх і публіцистичних текстів, О. С. Глушакової [5], котра досліджує їхнє функціонування у наукових текстах XVIII–XX ст. Проте, попри наявність лінгвістичних праць, присвячених синтактико-стилістичним фігурам із порушенням замкнутості речення, їхня репрезентація у романах англійськомовної авторки-сучасниці Шарлотти Бінгхем досі не вивчалася ані вітчизняними, ні

зарубіжними мовознавцями, що зумовлює актуальність цього дослідження.

Постановка завдання. Мета дослідження – різнобічний аналіз синтактико-стилістичних фігур із порушенням замкнутості речення у романах Шарлотти Бінгхем, зокрема індивідуально-авторські особливості їхнього вживання у художніх текстах британської письменниці.

Матеріалом дослідження слугували синтактико-стилістичні фігури з порушенням замкнутості речення загальною сумою 2 061, дібрані методом суцільної вибірки з 10 романів Шарлотти Бінгхем («In Sunshine or in Shadow» (1991), «Stardust» (1993), «Change of Heart» (1994), «Grand Affair» (1997), «The Kissing Garden» (1999), «Distant Music» (2002), «Magic Hour» (2005), «Out of the Blue» (2006), «The White Marriage» (2007), «The Daisy Club» (2009)).

Виклад основного матеріалу. Застосувавши класифікацію І.В. Арнольд, до синтактико-стилістичних фігур із порушенням замкнутості речення відносимо анаколуф і вставні конструкції [2, с. 178]. Їхнє відсоткове співвідношення у романах Шарлотти Бінгхем зображено на рис. 1.

Анаколуф   Вставні конструкції

Рис. 1. Синтактико-стилістичні фігури з порушенням замкнутості речення у романах Шарлотти Бінгхем (загальна кількість одиниць – 2 061, 100%)

Анаколуф (5,9%; 122 одиниці) – це стилістичний прийом підхоплення, пов'язаний із порушенням правильного формально-синтаксичного зв'язку, з поєднанням членів речення, що підходять по смислу, але не узгоджені граматично [2, с. 215]. Анаколуф характеризується виразністю й емоційністю на фоні граматично правильного мовлення. Цей термін пов'язано з поняттями «семантичний алогізм», «синтаксичний заум» та «ератив», де перше позначає текст із семантично неузгодженими членами, друге – систематичне порушення правил синтаксису у межах тексту, а третє – постійне недотримання у тексті правил орфографії. Із цього погляду можна говорити про семантичний, синтаксичний та орфографічний анаколуф.

Із позицій комунікативно-прагматичної лінгвістики у художній літературі анаколуф виконує

декілька функцій. По-перше, він відображає мовленнєві характеристики персонажа, який погано володіє мовою, і відповідно, вказує на такі комунікативно-прагматичні параметри мовця, як: вік, національність, соціальний статус тощо. У романах Шарлотти Бінгхем функційна зорієнтованість анаколуфа цього типу спрямована на виявлення таких комунікативно-прагматичних параметрів мовців, як: 1) рівень освіти, наприклад, *'You make sure they gives you your journey money, dear,' one of the knitters said.* [27, с. 368]; 2) національність, що може доводитися, зокрема, коментарями авторки на рівні тексту (*'Like I told you, sir,' replied Thomas the lugubrious Welshman who managed the house and the grounds, 'I has nothing to do with the Folly.'* [18, с. 54] або вживанням у мовленні персонажа іноземних слів французького походження, наприклад, *'Sometimes I think that is why my ladies come here. They know I will tell them the truth. If a hat is affreuse, if it is make them look ugly as a pill, I tell them.'* [27, с. 368]. По-друге, анаколуф вказує на різноманітні чинники комунікативної ситуації, що зумовлюють втрату послідовності викладу думки та неавмисний перехід мовця до форми висловлювання, яка відрізняється від початкової, та призводять до порушення правильного формально-синтаксичного зв'язку, зокрема зміни відмінка, форми речення тощо. У цьому аспекті варто говорити про анаколуф як засіб відображення: 1) усного непродуманого мовлення, що характеризується побудовою довгих риторично необміркованих висловлювань, які формуються одночасно з появою думки; 2) схвильованості, відстороненості, відволікання мовця тощо. Використання анаколуфа у такій функції Шарлотти Бінгхем не властиве.

Вставна конструкція (94,1%; 1 939 одиниць) – це конструкція, оформлена як граматично незалежна від речення (базового, основного, ввідного), у структуру якого вона входить. Вставні конструкції можуть складатися з окремих слів, словосполучень, простих, складнопідрядних чи складносурядних речень або цілих абзаців [15, с. 147]. Мовознавці зосереджують увагу на стилістичній ізольованості вставних конструкцій, що призводить до їхньої позиційної незакріпленості та належності до іншого смислового плану у структурі базового речення [13, с. 95; 28, с. 186]. Вставні конструкції утворюють окрему синтагму, розриваючи формальну синтаксичну структуру базового речення, а отже, й інформаційний потік [10, с. 150]. Їхніми специфічними особливостями вважають інклюзивність, або включеність, та інтеркаляцію, тобто переважну вживаність

в інтепрпозиції, що, зокрема, засвідчують структури такого типу у романах Шарлотти Бінгхем. На інтеркаляції зосереджено увагу у дисертації О.М. Полікарпової [11]. Так, називаючи вставні конструкції інтеркальованими парантезами, дослідниця зазначає, що вони значно розширюють фактичний матеріал тексту і можуть бути виключені з речення без порушення його формальної структури [11]. Подібної думки дотримується В.Г. Адмоні, згідно з яким вставну конструкцію, з одного боку, можна усунути із предикативного центру базового речення, а з іншого, вона не призводить до структурного розпаду останнього, навпаки, сприяючи його цілісності, завершеності [наведено за: 9, с. 197]. Автосемантичність вставної конструкції у межах базового речення в усному мовленні підкреслюється інтонаційно, паузами, у писемному – пунктуаційно, за допомогою ком, дужок або тире.

Із позиції комунікативно-прагматичної лінгвістики вставні конструкції реалізують певні прагматичні установки мовця, спрямовані на досягнення мети комунікації. Так, О.М. Антонюк стверджує, що вони є частиною локутивного й іллокутивного актів, а також виконують перлокутивну функцію, навмисно заміщуючи елементи базового речення [1]. На думку Н.М. Наєр, їхня прагматична значущість полягає в істинному або уявному контакті із читачем, мета якого – привернути увагу до важливих частин оповіді [наведено за: 17, с. 124].

Поява вставних конструкцій у межах висловлювання може спричинитися асоціативністю мислення, раптовим виникненням певної думки, потребою доповнення, деталізації, вирівнювання комунікативних пресупозицій і т. п., що визначає їхній функціонал (під функціями вставних конструкцій ми розуміємо мету, з якою у текст вводиться та чи інша інформація). Крім того, у художньому стилі вони забезпечують емоційність та експресивність, виступають синтаксичним механізмом оформлення особистої думки автора, тому у лінгвістичній літературі їх кваліфікують як «прагматичні вставки» [6, с. 91] або «метатекстові краплі» [6, с. 120]. Тож цілком логічно видається позиція М.В. Ляпон, згідно з якою характер зв'язку вставної конструкції з основним реченням (за умови безсполучникового включення) – не граматичний, а змістовно-асоціативний [7, с. 79].

Найбільш поширеними у сучасній лінгвістиці є семантико-синтаксичні та структурно-семантичні класифікації вставних конструкцій. З огляду на фактичний матеріал прикладної бази найбільш релевантною вважаємо класифікацію

О.В. Кострової, за якою за змістом вставні конструкції поділяються на три типи: змістовні, конотативні, оцінно-модальні [6, с. 91–94]. Під змістом вставних конструкцій ми розуміємо конкретне повідомлення, інформацію, що розширює уявлення читача про контекст; зміст вставних конструкцій щоразу різний, а їхній тип значним чином не впливає на зміст. Вставні конструкції будь-якого типу у структурі базового речення можуть займати пре-, інтер- чи постпозицію.

На думку Н.О. Кобріної, змістовні вставні конструкції розширюють інформаційну можливість висловлювання, вносять у текст додаткову інформацію, яка тематично випадає з основної лінії оповіді, має характер відступу [наведено за: 9, с. 197]. Змістовні вставні конструкції визначаються нами як такі, що полягають у розширенні обсягу висловлювання. У романах Шарлотти Бінгхем їх представлено, наприклад, такими синтагмами: *'Your sainted mother,' he would say. (Oliver's mother, once she had run off with Charley the hunt servant, had always, for some reason, been referred to by Cliffie as 'your sainted mother'.) 'Your sainted mother always said to me "acting and dressage, Cliffie, are the two activities over which no one can ever agree."* [19, с. 215]; *Tom darling, I am at the Spencer-Churchills tonight. It is evening dress (white tie). Do come* [22, с. 256].

Вставні конструкції у наведених вище прикладах займають інтер- чи постпозицію, виконуючи інформаційну функцію, мають різне пунктуаційне виділення (дужки, тире) та характеризуються варіативністю обсягу (від словосполучення до окремого речення). Проте синтаксичні побудови такого типу можуть також вносити у висловлювання додаткові відомості, які посилюють його емоційність, виконуючи не лише інформаційну, а й емоційну функцію: *Mr Sessions, the specialist, a tall, pompous and rapidly balding know-it-all (Oscar called them swell-heads) had smiled benignly but briefly at Pippa.* [24, с. 309]; *Yet the work he had found himself compelled to write was a piece for violin which this most renowned music teacher (how right Marshall had been to revere his former colleague, how brilliant to think of contacting him) had just identified as fine, lyrical and beautiful before one single note of it had even been played* [18, с. 99].

Конотативні вставні конструкції диференціюють висловлювання з комунікативного плану, ідентифікуючи у ньому мовлення персонажа, авторський текст або невласне авторське мовлення. Як зазначає О.С. Глушакова, двомірна розповідь – виклад та інтерпретація – здійснюється автором за допомогою пояснень, уточнень,

ілюстрацій тощо. Різноманітні вставні конструкції є своєрідним засобом розчленування висловлювання на два плани – основний, актуальний і фоновий, що зв'язує розповідь із загальним контекстом, який апелює до фонових знань учасників комунікативного акту [5, с. 78]. Продуктивність цієї тези підтверджується, зокрема, вставними конструкціями романів Шарлотти Бінгхем. Так, стилістична функція наведених нижче вставних конструкцій полягає у забезпеченні поліфонічності, ефекту двоголосся, а також експлікації відтінків суб'єктивно-оцінної модальності, закладених авторкою: *Mind you – he gave a wry look to his perfectly tailored evening jacket – no one could deny that clothes maketh if not a man, at least a gentleman.* [22, с. 266]; *'And what about up there, J darling? More guest rooms? Studies? Music rooms? And what-have-you? According to this –' (here she had shaken the house details at him) '– there are another ten rooms up there!'* [24, с. 390].

Модально-оцінні вставні конструкції полягають у вираженні оцінно-коментувального, підсилювального та суб'єктивно-оцінного значення. У романах Шарлотти Бінгхем їх представлено, зокрема, такими синтаксичними структурами: *We now have a succession of extremely rich and deadly boring people at our dinner table – and sometimes for the weekend (help!)* [26, с. 330]; *Like I hear the opening statement of the violin, imagining if I may this remote, transparent thread of sound firstly (what contrast to those big orchestral colours!) and then the sound opening out into this big full throated tone!* [18, с. 98].

Вказані вище приклади ілюструють, що у романах Шарлотти Бінгхем вставні конструкції можуть функціонувати як окличні речення. Крім того, функцію вставних конструкцій у досліджуваних творах можуть виконувати запитальні речення, виступаючи не лише оцінно-коментувальними вкрапленнями із підсилювальним, суб'єктивно-оцінним значенням, але й маючи роздуми мовця, виконуючи функцію зворотного зв'язку: *Tom read the note and reread it, but although the tone of the note was so sweet and generous, and although the writer was so obviously in love (for why else would she sign her name with hearts and kisses?) he knew that, despite being now the proud owner of a white tie and tails, he could not go.* [22, с. 256]; *'They really are extremely dull, and I'm quite sure – aren't you? – that after all this fighting and misery the very last thing we all want to look is dull.'* [26, с. 37].

Висновки. Синтактико-стилістичні фігури з порушенням замкнутості речення – це

синтаксичні конструкції, основу яких становлять шаблонні схеми, що у процесі мовлення можуть наповнюватися щоразу новими словами. Вони є результатом емоційного, необробленого синтаксису, який породжується у розмовному мовленні, а отже, пов'язані з нехтуванням законами мірностями синтаксичних відношень у лінійній організації тексту. У романах Шарлотти Бінгхем найбільш репрезентативною фігурою цієї групи є вставні конструкції (94,1%), анаколуп вживається значно рідше (5,9%). Вставні конструкції вирівнюють комунікативні пресупозиції читача,

диференціюють висловлювання із комунікативного плану, виражають суб'єктивно-оцінне, коментувальне значення. Анаколуп позначає комунікативно-прагматичні параметри персонажів: «національність», «рівень освіти», «соціальний статус».

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні означеної групи фігур у текстах інших англійськомовних авторів у межах жанру роману, а також інших жанрів художньої прози не тільки англійськомовних авторів, але й письменників усього германського ареалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонюк О.М. Функционирование вставных конструкций в составе многокомпонентных сложных предложений (на материале прозы И.С. Тургенева) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02. Харьков, 2006.
2. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык. Москва : Флинта : Наука, 2002. 384 с.
3. Бобрикова Е.Н. Средства связности текста в литературе «потока сознания» : на материале романа Джеймса Джойса «Улисс» : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Ростов-на-Дону, 2008. 156 с.
4. Вовк А.В. Экспрессивный синтаксис у системі ідіостилію письменника (на матеріалі «Щоденників» Олеса Гончара) : автореферат дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Дніпро, 2020. 24 с.
5. Глушак О.С. Функционирование вводных и вставных конструкций в научных текстах XVIII–XX вв. *Очерки истории научного стиля русского литературного языка XVIII–XX вв.* Т. 1. Ч. 2. Пермь, 1997. С. 50–78.
6. Кострова О.А. Экспрессивный синтаксис современного немецкого языка. Москва : Флинта ; Московский психолого-социальный институт, 2004. 240 с.
7. Ляпон М.В. Вставная конструкция. Русский язык. Энциклопедия / гл. ред. Ю.Н. Караулов. Москва : Большая Российская энциклопедия ; Дрофа, 1998. С. 79.
8. Миронина А.Ю., Шишкина И.С. Графическая репрезентация парантетических конструкций в общественно-политическом тексте. *Филологические науки. Вопросы теории и практики.* 2016. № 8 (62). Ч. 1. С. 135–138.
9. Никифорова С.А. Функционирование парантезы в немецком поэтическом тексте (на примере стихотворений И.В. Гете). *Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина.* № 4. 2015. С. 192–202.
10. Олексієнко А.В. Парантеза як специфічний вид детермінативних підрядних речень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія.* 2014. Вип. 8 (1). С. 150–152.
11. Поликарпова О.Н. Комментативная парантеза как единица композиционного синтаксиса : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Барнаул, 2011. 22 с.
12. Сафонова С.С., Чупрякова О.А. Функционально-семантический статус парантез в художественном дискурсе В.В. Набокова. *Филология и культура. Philology and culture.* № 1 (47). 2017. С. 91–96.
13. Скребнев Ю.М. Основы стилистики английского языка. Москва : Астрель, 2003. 221 с.
14. Смолина А.Н. Анаколуп как стилистический приём создания комического эффекта. *Мир науки, культуры, образования.* № 5 (30). 2011. С. 365–367.
15. Стилистика английского языка / А.Н. Мороховский, О.П. Воробьева, Н.И. Лихошерст, З.В. Тимошенко. Киев : Главное издательство издательского объединения «Вища школа», 1984. 241 с.
16. Чабаненко В.А. Стилистика экспрессивных засобів української мови. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.
17. Шишкина И.С. Парантеза в английском и немецком языках: семантико-синтаксические особенности и графическое оформление. *Вестник ВятГГУ.* 2009. № 2 (2). С. 120–125.
18. Bingham C. *Change of Heart.* London : Bantam Books, 1994. 469 p.
19. Bingham C. *Distant Music.* London : Bantam Books, 2002. 576 p.
20. Bingham C. *Grand Affair.* London : Bantam Books, 1997. 480 p.
21. Bingham C. *In Sunshine or in Shadow.* London : Bantam Books, 1991. 576 p.
22. Bingham C. *Magic Hour.* London : Bantam Books, 2005. 416 p.
23. Bingham C. *Out of the Blue.* London : Bantam Books, 2006. 448 p.
24. Bingham C. *Stardust.* London : Bantam Books, 1993. 576 p.
25. Bingham C. *The Daisy Club.* London : Bantam Books, 2009. 480 p.
26. Bingham C. *The Kissing Garden.* London : Bantam Books, 1999. 624 p.
27. Bingham C. *The White Marriage.* London : Bantam Books, 2007. 480 p.
28. Leech, G., Short M. *Style in fiction.* London : Longman, 2007. 404 p.